

SZEMLE

Hopp Lajos: Az „antemurale” és „conformitas” humanista eszméje a magyar-lengyel hagyományban. Budapest, Balassi Kiadó, 1992. 208 p. (Humanizmus és reformáció 19.)

A magyar-lengyel irodalmi hagyomány változásait feltáró kutatásai keretében Hopp Lajos arra vállalkozott, hogy bemutassa a két nép önszemléletét és a róluk alkotott európai képet alakító egyik fontos eszme két évszázados történetét. A párhuzamos megközelítést elsősorban az indokolja, hogy a török elleni védekezés a 14. század végétől formálta a magyar és lengyel történetiszemléletet, hogy az „antemurale” gondolata azonos történelmi szereppel ruházta föl a sokban hasonló berendezkedésű és földrajzi helyzetű Magyarországot és Lengyelországot, s hogy az egymásrautlatosság és a kölcsönös érdekek fölismerésének hagyománya hosszú időn át folyamatosan nyomon követhető.

A „kereszténység védőbástyája” kifejezés a nyelvi szerkezet alapján metafora, a hagyományozódás módja szerint szállóige, gyakorlati alkalmazása és szerepe a társadalmi és reálpolitikai tényezőktől, a befogadó szövegek környezetétől és a neki szánt feladattól függően állandóan változott. A vizsgálat módszertani előzményei között megemlíthető például Tolnai Vilmos tanulmánya az „elefántcsonttorony”, valamint Tarnai Andor könyve az „extra Hungariam non est vita...” szállóige történetéről. Az „antemurale” gondolata a magyar történetírás, a művelődés- és irodalomtörténet egyik visszatérő témája. Szekfű Gyula a *Magyar Történet* 16. századi kötetében például részletes képet rajzolt a szállóige történeti háttérét alkotó magyarországi valóságról, az a megállapítása azonban, mely szerint „a németek lakta területeken kívül Itália földjén él a XVI. században is Magyarországnak mint Európa védőbástyájának fo-

galma” (III, 146), az újabb kutatások tükrében ma már túlhaladottnak tekinthető. Gyóry János a 16. századi francia irodalom Magyarországot-képét vizsgálva foglalkozott a „kereszténység védőbástyája” gondolattal (*Minerva* 1933), Terbe Lajos pedig első kísérletet tett a szállóige európai előzményeinek, változatainak és előfordulásainak bemutatására a diplomáciai, politikai, értekező és szépirodalom műfajaiban (EPhK 1936). Lukinich Imre 1939-ben már az irodalomtörténet említett eredményeire támaszkodva írhatta, hogy a szállóige nem történeti tényeket vagy őszinte érzéseket tükrözött, s nem szolgálhatott tartós együttműködés alapjául: elsősorban jelszó volt a Nyugat részéről a magyar közvélemény mozgósítására, s Magyarország is ezt használta a Nyugathoz fordulva segítségért (*Magyar Művelődéstörténet III*, 64–65). Hopp Lajos módszerére jellemző, hogy eredeti összefüggéseiben mintegy funkcionálisan mutatja be a történetfilozófia európai hatóságát.

A szerző a „propugnaculum” gondolat első, 1410-es említésétől a Bocskai István haláláig terjedő időszakban kronologikus rendben tekinti át az 1458 óta Aeneas Sylvius nyomán „antemurale”-ként is feltűnt eszme magyar- és lengyelországi történetét. Bemutatja a folyamatot, melynek során a pápai udvarban neoplatonista filozófiai gyökerekből és a törökellenes védelmi vonal felállításának reális szükségéből született gondolat érvényre jutását elősegítették a királyi és császári kancellárián működő humanisták, erősítették Hunyadi János hadvezéri sikerei és halála, terjesztette a Jagelló-kor politikai irodalma, s az iszlám-keresztény szembenállás frontvonalának alakulása is folyamatosan befolyásolta. A két szomszédos ország történelmi hivatásának együttes szemlélete, a törökkel szembeni egymásrautaltság gondolata a 15. század végén főleg a római egyházi és olasz vilá-

gi humanista kancelláriai és diplomáciai irodalom közvetítésével más országokba is eljutott. A Mohácsot megelőző időszakhoz érve Hopp Lajos ismerteti egy, az eszmével kapcsolatba került vergiliusi metafora („Mikor a szomszéd fala ég...”) retorikai pályafutását és a nemesi hivatástudat romlásának moralista bírálatát, majd megfogalmazza az újabb történetírás eredményeivel egybehangzó következtetést: a törökellenes összefogás jelszava és az „antemurale” eszme mint a nagyhatalmi diplomácia eszöze nem tudta megteremteni a „Respublica Christiana” egységét, s hazai viszonylatban sem tudta legyőzni a feudális rendek önzését és anyagi érdekeit.

Lényeges változást hozott az eszme történetében, hogy 1526 után Magyarország a Habsburg-török küzdelem hadszíntere lett, s a Habsburg-ház és birodalom vette át az „Európa védőbástyája” feladatát. Ezzel párhuzamosan megfigyelhető, amint a felekezeti ellentétek kiterjednek az „antemurale” elméletére, s a humanista fogantatású, katolikus töltésű metafora szembekerül az eszme protestáns színezetű, eltérő történet szemléletet és vallásos ideológiai tartalmat hordozó változatával. Buda eleste után a magyar–lengyel „turcica”-irodalom kevésbé ismert darabjai, versebe szedett politikai elmélkedések, elégiák és más műfajok tanúsítják az eszme változatlan időszerepességét. Hopp Lajos bemutatja az „antemurale” gondolatnak az ostromlott Szigetvárra történt alkalmazása nyomán született irodalmi és képzőművészeti alkotásokat, s foglalkozik a magyarországi események ábrázolásával az oszmán–török képzőművészetben. A gondolat a 16. század utolsó harmadában is virágzott, mindig szembesülve a megszott európai hatalmak politikai érdekeivel.

A hagyomány megújulásának új tényezője az erdélyi fejedelemség megszületése, Báthory István lengyel trónjelöltsége és királysága, illetőleg a lengyel–magyar uniók kapcsolatok föléledése, melyek nyomán az „antemurale” ideológiája a lengyel politikai költészetben, a követi levelezésben és beszédekben, valamint az alkalmi üdvözlő versekben egyaránt tükröződik. Az eszme jezsuita igénybevételére utal, hogy ellenreformációs gondolattal átszöve egyaránt föltűnik például Szántó (Arator) István 1594. évi jelentésében és Piotr Skarga 1597-es politikai értekezésében. A Báthory utáni évtizedekben a lengyel–magyar hagyomány eszméi és a török veszedelemmel szembeni irodalmi, fele-

kezeti megnyilvánulások tovább differenciálódtak. Az „antemurale” célzatos hasznosítását mutatják a Bocskai-szabadságharc publicisztikai iratai és a követi orációk, s a gondolat kiegészül a „pax christiana” és a „bona vicinitas” elvével is.

A tárgy történeti monográfia jelentőségét első sorban az adja, hogy az irodalmi megnyilvánulásokat komparatív módon, széles kitekintésű eszme- és politikátörténeti keretben helyezi el és értelmezi. További erénye az irodalmi, történeti és ikonográfiai források együttes, egyenrangú használata. A téma forrásainak ma jóval nagyobb része olvasható nyomtatásban, mint például az 1930-as években, a kiadott források mellett azonban Hopp Lajos jelentős számú alig ismert, kiadatlan forrást is felhasznált, köztük nehezen hozzáférhető kéziratosokat és nyomtatványokat. A jelentősebb forrástípusok a humanista levelezés, krónika- és szépirodalom, a diplomáciai és publicisztikai irodalom, de felhasználja a vallásos irodalom, a verses publicisztika és a világi líra ide vonatkozó szövegeit is. Hopp biztos kézzel tesz különbséget az eltérő objektívációs szintet tükröző különböző típusú források, az ideológiai érvelés, a humanista udvariaskodás és diplomáciai frazeológia, illetőleg a „dokumentatív” erejű történeti megjegyzések között. Az eszme terjesztésében résztvevő fő társadalmi csoportokat a két ország rendjeiben, nemesi társadalmában, a királyi udvar intézményeiben és a krakkói egyetemen tanult diákokban találja meg. Közben nyomon követi az „antemurale” gondolat történetfilozófiái szárait, alak- és funkcióváltozásait, feltárja az eszme kapcsolatát a feudális nemesi állammal és nemzeti hivatástudatával, valamint az ugyanarra a tárgyra vonatkozó rokon gondolatokkal. A funkciók köre e két évszázadnyi időben rendkívül széles, s a keresztény összetartozás tudat őszinte kifejezésétől az önbiztatáson és a felekezeti különállás hangsúlyozásán át a védelmi ideológiák diplomáciai érveléséig terjed.

A Klaniczay Tibor emlékének ajánlott kötet jelentős eredménye, hogy egy szállóige eredetének, továbbhagyományozódásának és értelemváltozásának feltárásával az eszme- és politikátörténet összekapcsolása révén feldolgoz egy a „nemzeti ideológia” körébe tartozó témát, s ezzel hozzájárul a két nép önismeretének és a róluk külföldön élő képnek a történetéhez. Feltárára vár az „antemurale” gondolat sorsa a 17–18. században, s tekintettel a terjedelmes német nyelvű publicisztikai,

diplomáciai és egyéb irodalomra, önálló feladat lehet az eszme nyomon követése a német nyelvterületen.

A francia rezümével és lengyel tartalomjegyzékkel is ellátott kötet a *Humanizmus és reformáció* sorozat hagyományainak megfelelően az új kiadó gondozásában is igényes kiadói munkát tűkröröz. A nyomdahibákból azért említünk meg néhányat, mert értelemzavaró is van közöttük. Így pl. a 11. oldal 2. bekezdés 1. sorában XVI. század helyett *XIV. század*, a 14. oldalon a 14. jegyzetben Prihalla helyett *Pirhalla*, a 116. oldalon a 446. jegyzet előtt noviciátus helyett *novicius*, a 182. oldalon a 490. jegyzet előtt lengyelország helyett *Lengyelország* olvasandó.

TÜSKÉS GÁBOR

Szatmári diákok 1610–1852. — A marosvásárhelyi református kollégium diáksága 1653–1848. Szeged, 1994. (Fontes rerum scholasticarum V–VI.) Szerk. KESERŰ Bálint.

Az iskolaügyi források sorozatának a külföldi egyetemjárást dokumentáló I–IV. kötete után a szegedi József Attila Tudományegyetem régi magyar irodalmi tanszékén a tudományos tervekben kiapadhatatlan és azok kivitelezésében fáradhatatlan Keserű Bálint irányításával folyó munkák eredményeként egyszerre két forráskiadvány látott napvilágot Erdély két neves iskolavárosának diákságáról. Mindkét kiadvány a reformációt követő idők iskolaviszonyaiba enged betekintést.

Szatmár a Partiumban feküdt, amely rész az Erdélyhez való csatolás nélkül állt az erdélyi fejedelem birtokában. Ez volt Magyarországon a legerősebb református tájegység. Bizonyosra vehető, hogy Szatmárban 1535 tájától kialakult a protestáns-humanista típusú iskola. A konkrét adatok azonban 1610-től ismeretesek. Ebben az esztendőben kezdik az iskola tanulóinak nevét a matrikulába bevezetni. 1747-ig a jelenleg a Királyhágómelléki Református Egyház tulajdonában lévő anyakönyv, kiegészítve az iskolaszéki jegyzőkönyvek adataival 3226 nevet tartalmaz. Néhány esetben a név mellé későbbi kéz feljegyzéseket írt a diákok további sorsáról. Az 1748–1819 közötti évek diákságáról nincsenek adataink. Az 1820–1852 évek anyakönyve 949 nevet őriz. A matrikulák anyagát még három kisebb névsor egészíti ki, majd ez után a diákok névmutatója következik.

A satmári református iskola diákklajstroma után a kötetet Dományházi Edit, Pont Zsuzsa, Latzkovits Miklós és Pintér Gábor közreműködésével közreadó Bura László a satmári katolikus iskolák dokumentumait közli. Pázmány Péter tevékenysége folytán a jezsuita kollégium, majd ezt követően az első katolikus kisgimnázium Szatmáron az 1630-as évek végén jött létre. A kötet a jezsuita korszak irataiból hét 17. századi dokumentumot közöl. A jezsuita gimnázium színvonala nem érte el a református iskoláét. A jezsuita rend feloszlása után 1776-ban a pálosok vették át az iskolát, és ők vezették az 1786-i feloszlásukig. (1780–1786 között Kreskay Imre volt az igazgatója.) A jezsuita majd pálos iskola közel másfél évszázados életéből rendszeresen vezetett anyakönyv, de még névsor sem maradt fenn. 1807-ben piarista vezetéssel indult újra a katolikus oktatás. Nagyobb Királyi Gimnáziumként hat osztállyal 1852-ig működött.

A kiadvány az 1814–1843 közötti évek I. és II. humanista osztálya 663 diákjának névsorát több forrásból állította össze.

1804-ben a satmári egyházmegye püspöke ún. Püspöki Líceumot hozott létre, mely kétéves bölcséleti tagozattal rendelkezett, s tanulója a gimnázium hatodik osztályát elvégzett diák lehetett. A tanulók többsége világi pályára készült, s látogathatták más vallásúak is.

Különböző forrásokból a kiadvány 1879 nevet tartalmaz az 1804–1851 közötti évekből.

A kötet zárófejezete a katolikus gimnázium és a püspöki líceum diákjainak névmutatója.

A satmári református kollégiumnál jelentősebb szerepet játszott Erdély életében a marosvásárhelyi református kollégium, melyről részletesebb tájékoztatást ad a bevezetőben Tönk Sándor.

1557-ben Tordán határozták el a rendek, hogy Kolozsvárt, Váradon és Marosvásárhelyt a reformáció után pusztán maradt kolostorokban iskolát létesítenek. A marosvásárhelyi iskola első ismert tanára a wittenbergi egyetemet megjáró Tordai Ádám 1569-ből. Utódai között számos külföldi egyetemen tanult humanista műveltségű személyt találunk, akik alatt az iskola országos jelentőségre tett szert. A 18. század második felében beköszöntő hanyatlásának az 1718-ban Gyulafehérvárról idetelepített sárospataki-gyulafehérvári kollégium vetett véget. A partikuláris iskolából csakhamar rangos főiskola lett, melyet az erdélyi arisztokrácia tagjai, a székely szabad paraszti, az erdélyi ne-

mesi társadalom egyaránt támogatott (90 diáknak biztosítottak ingyenes ellátást). A korábbi gimnáziumi osztályok fölött elkezdődött a filozófia, a teológia, 1794-től a jogtudomány tanítása is. (Már 1754-től itt működött a Királyi Tábla, itt folytattak joggyakorlatot a kancellisták, akik extraneusként, publicus diákként a kollégiumban jogi ismeretekre tehettek szert.)

A marosvásárhelyi partikuláris iskola első századának diákságáról nem maradt ránk névjegyzékek. Az 1650 táján rögzített iskolatörvények írták elő a diákok nyilvántartását. A Csulai György püspöktől ajándékozott matrikulába 1653-tól vezették be a kollégium törvényeit aláíró diákok, tógátusok nevét. Ebben 1715-ig terjedőleg 1373 személy nevét olvashatjuk. Több név mellé későbbi kéz megjegyzéseket, minősítést, véleményt írt az illető viselkedéséről, utóéletéről, későbbi tevékenységéről. Egyik-másik rektorral a tájékoztatás értékelő jellegű.

Az 1702–1715 között tanuló diákokról egy másik névsor is készült. A Csulai-féle matrikulához viszonyítva, bár az itt olvasható nevek már szerepelnek a matrikulában, új információkat is nyújtanak a seniorok, contrascribák, juratorok névjegyzékiben, melyek 150 személy nevét tartalmazták.

A marosvásárhelyi partikuláris iskola és a gyulafehérvári-sárospataki kollégium egyesülésétől fogva vezetett subscriptiós jegyzőkönyvbe 1806-ig 1560 nevet írtak be.

A matrikula 19. századi kötete az 1800–1848 közötti időből 2983 aláírást foglal magában.

A marosvásárhelyi református kollégiumból a nagydiákok, tógátusok aláírási jegyzőkönyvei mellett fennmaradtak az 1777 és 1831 közötti években az alsóbb osztályú tanulóknak és az 1838–1847 közötti esztendőkből az extraneus (kinnlakó) vagy publicus (világi pályára készülő) diákjainak az anyakönyvei is. A kisdíákok jegyzőkönyve az 55 esztendőből 4238 tanuló nevét őrizte meg. A névjegyzék azért is értékes, mert a legtöbb esetben tartalmazza a születési helyet és évet, gyakran az édesapa foglalkozását. Ugyanakkor mutatja, hogy a kisdíákok száma többszöröse volt a tógátusokénak.

A Marosvásárhelyi ev. Ref. Fő-Oskolában felsőbb tudományokat hallgató Extraneusoknak Anyakönyve 242 nevet tartalmaz a fent említett tíz esztendőből. A névsorok után a kiadvány a diáknév- és a helynévmutatókat közli. Ezt követi a kollé-

gium életére, történetére vonatkozó iratokból néhányra a szövegkiadása, számszerint 21 dokumentumé (az iskola 16. századi törvényei, tanrendekek, jogi, teológiai disputációk tételei, folyamodványok, főgondnoki utasítások, levelek stb.).

Elismeréssel kell szólnunk a több mint 500 lapot tartalmazó kiadvány sajtó alá rendezőjének kiváló munkájáról, igazat adva néki, hogy „a marosvásárhelyi kollégium anyakönyvei a maguk sofélegységükben és az aláírási jegyzőkönyvek időbeli teljessége révén lehetőséget nyújtanak a kollégiumi diáktársadalom – erdélyi viszonylatban szinte páratlanul pontos – vizsgálatára”.

VARGA IMRE

Jakab László – Bölcskei András: Csokonai-szókincstár I. Debrecen, 1993. KLTE Magyar Nyelvtudományi Tanszék.

A KLTE Magyar Nyelvtudományi Tanszékén készül „Számítógépes nyelvtörténeti adattár” 5. köteteként jelent meg a Csokonai Vitéz Mihály teljes szókincset feldolgozó sorozat, a *Csokonai-szókincstár* első darabja. A már megjelenésében tekintélyt parancsoló, több mint 75 éves könyv csak a költő színműveinek szókincset tartalmazza, a kritikai kiadás megfelelő kötetei (*Színművek I–2*, Sajtó alá rendezte Pukánszky Kádár Jolán, Bp. 1978.) alapján. A kritikai kiadás napjainkig való elhúzóódása miatt döntöttek úgy a szerkesztők, hogy nem várják be mind a 10 kötet megjelenését, hanem a megjelenő köteteket folyamatosan feldolgozzák és az egyébként is valamiképpen elkülönülő szókincs-egységeket külön-külön publikálják. Így a drámák után a költemények és a prózai írások „szókincsenek szövegcsatára és adattára” fog önálló kötetet alkotni a sorozat második, illetve harmadik darabjaként.

Mint a bevezetőben olvashatjuk, amit kezünkben tartunk „nem írói szótár, hanem az egyszerű adattár és a konkordancia (szövegcsatározó) kombinációja”. Nem törekszik a jelentéstartalom teljes, szótárszerű bemutatására, hanem a példaként idézett szövegrészek összefüggései világítják meg az adott jelentéseket. Mindenütt megtalálhatjuk a forrást, vagyis az adott dráma sorszámát, majd utána annak a sornak a számát, amelyben a kérdéses adat az adott drámán belül előfordul. Ez a forrásjelentés nemcsak az ellenőrizhetőséget segíti elő,

hanem jelentős mértékben kitágítja a szókinccsár használhatóságának körét is, amennyiben egy-egy szó lényegében összes előfordulását regisztrálja, s teszi visszakereshetővé, kutathatóvá. Azért „csak” lényegében összes előfordulásról beszéltünk, mert a szerkesztők józan önmérséklettel eltekintettek pl. a 8347-szer előforduló névelők minden egyes előfordulási helyének megadásától, amire valóban aligha van szükség. (Egyébként az anyag együtt áll a tanszéken.) A szókinccsárt kiegészíti a 85543 adatban fellelhető összes 9812 szó gyakorisági vizsgálata, amely a leggyakrabban előforduló 1042 szót szótárszerűen fel is sorolja, valamint 6 táblázat, melyek a gyakoriság különféle szempontú vizsgálati eredményeit összegzik.

A *Csokonai-szókinccsár* nemcsak a nyelvészeti kutatások szempontjából hasznos, noha elsősorban természetesen nyelvészek számára készült. Az irodalomtörténet fontos filológiai forráshoz jutott e kötetben, s jól használható segédeszköz lehet alkalmanként a társtudományok számára éppúgy, mint az irodalomértő olvasóknak. Lényeges kiemelni, hogy e könyvalakba „merevedett” változat mögött ott létezik továbbra is a számítógépes adatbázis, amely rugalmasságával további sokrétű feldolgozási lehetőség, vizsgálati szempont számára nyitott — ezt a szerkesztők is hangsúlyozzák, kifejezve készségüket a megvalósításra.

A Csokonai kritikai kiadás immár a finiséhez érkezett, s részben maga is számítógépen készül. Reméljük, hogy így a *Csokonai-szókinccsár* most indult sorozata is hamarosan teljessé válhat, s a több tudományágbeli kutatók mihamarabb újabb fontos forrásmunkáknak örülhetnek majd.

DEBRECZENI ATTILA

Georges Duby – Guy Lardreau: Párbeszéd a történelemről. Ford. SZILÁGYI Gábor. Bp. 1993. Akadémiai Kiadó, 187 p.

A francia és az európai történetírás meghatározó alakjával, a középkor bűvárával a filozófus Guy Lardreau folytatott kötetlen, de célirányos beszélgetést. A tematikában összegeződő témakörökre épített kötet megismertet bennünket G. Duby történetfelfogásával kapcsolatos nézeteivel, a történetírás feladatairól s a kutatásban alkalmazott módszerekről vallott gondolataival. Az első, a „mérsékelt nominalizmus” elnevezésű té-

macsoportban a párbeszéd a helyes múltszemlélet, a múlt töredékes életre keltésének lehetősége, ennek kifejezésformája — történeti jellegű irodalmi műfaja, a tudomány erkölcsi kérdése kapcsán a történeti kritika, a történelem időrend, pontosabban „a történelem mindenekelőtt pontosan meghatározott, szigorú időrend...” (54) problematikája körül forog. A középkori források, „törmelék és rom között” kutató, a térben és időben meghatározható, pontos helyhez, időhöz köthető (vagy nehezen köthető) anyaggal dolgozik; a múlt valóságára utaló régi forrásanyag feldolgozása vagy feltárása történészgenerációk erejét tette próbára. Minden korszak igyekszik megteremteni tudatában a maga múltképét, a régmúltról alkotott sajátos történelemszemléletét.

A kiemelkedő egyéni teljesítmények közé tartozik Duby munkássága, akinek tudós egyénisége átsugárzik a hatalmas ismeretanyagban. „Ami engem illet, kijelenthetem, hogy én a magam történetét írom, azaz magamat fejezem ki benne, és cseppet sem áll szándékomban leplezni, hogy az, amit állítok, személyes, az én véleményem.” (34) Tevékenysége és véleménynyilvánítása mégsem különíthető el megbecsült elődeitől és néhány kortársától, a „céhbeliek” közösségétől, amelybe ő is tartozik. A második témacsoport az „emlékezet” története. Az utódok sokat okulhatnak a múlt ismeretéből, különös tekintettel a jelen állapotra. A történelem különösen abban az értelemben szolgálhat „tanulásokkal”, hogy módszeres kételkedésre oktató és szigorra szoktató, arra tanítva bennünket, hogy kritikával közeledjünk a megismert múltbeli dolgokhoz. Duby megfigyeli, miként működik az „emlékezet” és a „felelősenység”; szerte előfordul az emlékezet eltorzulása, ezért figyelemmel kell lenni mindarra, amit az emlékezet megőriz és amit kirotál, s hogy ezt ki milyen érdekből teszi. Munkám abból áll — írja a tudós egyszerűségével —, hogy kérdéseket teszek fel az emberre (a mai emberre) vonatkozóan, s megpróbálok úgy válaszolni, hogy közben ne tévesszem szem elől, milyen volt jelenlegi társadalmunk viselkedése történetének egy korábbi szakaszában. Ennek érdekében értelmezi az előbbi korok ránk maradt emlékeit. Példájával buzdít, „újra és újra olvassuk el a szövegeket!” A tudós elődök által feldolgozott forrásanyag vizsgálatának tökéletesebb kutatási eszközökkel történő folytatása az eddigi megállapítások finomításával jár. Az adott kor-

szakra vonatkozó hiteles forrásanyag válogatása nem lehet önkényes, s nem lehet figyelmen kívül hagyni „a képbe nem illő” elemeket. „Lényegében minden más megengedett. Nevezetesen az, hogy a képzelőerőmre támaszkodjam, persze nem esztelenül... — fogalmaz (183) mértéktartóan. Leszögezi, hogy nem műkedvelő, hanem hivatásos történész. Működése révén része egy szakmai testületnek, amelynek „van hierarchiája és kicsinyes, sajátos zsarnoki hatalma”, s megvannak a maga ismert szertartásai.

A történész feladatkörét ellátó régi „céhbeli-ek” (Raoul Glabert, Oderic Vital, Cambert d’Ardres, Jean de Marmoutier, Guillaume „a breton”, a Laon vidéki Guilbert de Nogent, a bruges-i Galbert, etc.) elszórt jellemzése éppen olyan tanulságos, mint az újabb francia történeti kutatásban jelentkező új, a historiográfia iránt különös érdeklődést tanúsító irányzatra vagy az Annales-iskola néven emlegetett jelenségre vonatkozó értékelő válaszok. Az utóbbinak G. Duby saját bevallása szerint sokat köszönhet, főleg az Annales 1929–1940 közötti évtized modern irányzatának. Nagy figyelemben részesül a középkori értelmiségi réteg, amely a hűbéri korban a papság képviselőiből áll, s az értelmiségiek rendelkeznek az írott kultúra monopóliumával; gondolataik megfogal-

mazásának, illetve gondolkozásuk írott emlékeinek gondos tanulmányozása s ideológiájuk elemző vizsgálata új, árnyaltabb eredményekhez vezet. Az áthatások, összefüggések, változó elrendezések témacsoportjában a vidék, az egyes régiók jellegének meghatározása, az egyház, a vallási formák kérdése kerül előtérbe. Roppant tanulságos a clunyi apátság vidékének föltárása az oklevélananyag, a csaknem kiaknázatlan dokumentumanyag alapján, új tényanyag bevonásával; a választás nem véletlen, hiszen ez a vidék a román stílusú építőművészet egyik bölcsője volt.

A filozófus és a történész párbeszédéhez (*Dialogues*. Paris, 1980) írt előszavának G. Lardreau *Georges Duby, avagy a történettudomány újfajta tényfelfogása* címet adta. Az adott „tényanyag” s az új tényvizsgálat a kiváló francia tudós módszereinek alkalmazása révén hozzájárult a középkori társadalom „alapszerkezetének” megvilágításához, az egész hűbéri középkori kutatás megújításához, a középkorral foglalkozó tudományok újrafarmálásához. Öröndetes, hogy egyes alapművei a hetvenes évek derekától magyarul is megjelentek. Remélhető, hogy a *Párbeszéd a történelemről* megjelenése után ezeket újabbak követik.

HOPP LAJOS

A kiadásért felel az Argumentum Kiadó igazgatója
Szedte az Argumentum Kft.
Megjelent 10 A/5 ív terjedelemben
HU ISSN 0025-0171
Nyomta az Argumentum Kiadó nyomdaüzeme
Felelős vezető: Marinescu Miklós
Számítógépes szerkesztés: Köves Gabriella

TARTALOM

<i>Kulcsár Péter</i> : Berger Illés történeti művei	245
<i>Mârza, Eva</i> : La typographie roumaine de Alba Julia et la production des livres au XVI ^e –XVIII ^e siècles	260
<i>Voit Krisztina</i> : Magán- és közgyűjteményeink sorsa a II. világháborúban és az azt követő években (1944–1950)	269
<i>Bogoly József Ágoston</i> : Tolnai Vilmos, Az ember tragédiája első kritikai kiadásának létrehozója	281

KÖZLEMÉNYEK

<i>Grüll Tibor</i> : Gutenberg-töredék a Soproni Levéltárban	292
<i>Rozsondai Marianne</i> : A 36 soros Biblia és egy Sopronban előkerült töredéke	295
<i>Borsa Gedeon</i> : A körtvélyesi kolostor „nyomdája”	302
<i>Földvári Sándor</i> : Adalékok a Veszprémi Érseki Könyvtár régi cirill könyveinek provenienciájához	307
<i>Ojtozi Eszter</i> : A Témáni Elifáz válasza a Keresztény Jóbnak (RMK III. 6881)	314
<i>Enyedi Sándor</i> : Levelek Aranka Györgyhöz (1789–1790)	320
<i>Szép Beáta</i> : Kiadatlan Csokonai-bejegyzések	328
<i>Pócsi Katalin</i> : A magyar nyelvű geográfiai irodalom kezdeteiről	332
<i>Fehér Katalin</i> : Genersich János német nyelvű pedagógiai műve 1792-ből	339
<i>Vitályos László</i> : Adalék A Holnap történetéhez	341

FIGYELŐ

<i>Kókay György</i> : A magyar „Ki kicsoda”	344
<i>Voit Krisztina</i> : „Könyvbegyűjtés és bezúzás 1946-ban”. Adalékok Z. Karvalics László tanulmányához	345

SZEMLE

Hopp Lajos: Az „antemurale” és „conformitas” humanista eszméje a magyar–lengyel hagyományban. Bp. 1992. Balassa K. (<i>Tüskés Gábor</i>)	348
Szatmári diákok 1610–1852. – A marosvásárhelyi református kollégium diáksága 1652–1848. Szeged, 1994. (<i>Varga Imre</i>)	350
Jakab László – Bölcseki András: Csokonai szókincstár I. Debrecen, 1993. (<i>Debreczeni Attila</i>)	351
Georges Duby – Guy Landreau: Párbeszéd a történelemről. Bp. 1993. (<i>Hopp Lajos</i>)	352

SOMMAIRE

<i>Kulcsár, Péter</i> : Les oeuvres historiques d'Illés Berger	245
<i>Márza, Eva</i> : La typographie roumaine de Alba Iulia et la production des livres au XVI ^e -XVIII ^e siècles	260
<i>Voit, Krisztina</i> : Sur le sort de nos collections privées et publiques au cours de la seconde guerre mondiale	269
<i>Bogoly, József Ágoston</i> : Vilmos Tolnai, le créateur de la première édition critique de la Tragédie de l'homme	281

CONTRIBUTIONS HISTORIQUES

<i>Grüll, Tibor</i> : Un fragment de Gutenberg aux Archives de Sopron	292
<i>Rozsondai, Marianne</i> : La Bible à 36 lignes et l'un de ses fragments trouvé à Sopron	295
<i>Borsa, Gedeon</i> : L'„imprimerie” du cloître de Körtvélyes	302
<i>Földvári, Sándor</i> : Quelques données à la provenance des anciens livres cyrilliques de la Bibliothèque Archiéiscopale de Veszprém	307
<i>Ojtozi, Eszter</i> : La réponse d'Elifaz de Témane au Job Chrétien (RMK III. 6881)	314
<i>Enyedí, Sándor</i> : Lettres à György Aranka (1789-1790)	320
<i>Szép, Beáta</i> : Des notes de livres de Csokonai inédites	328
<i>Pócsi, Katalin</i> : Sur les origines de la littérature géographique en langue hongroise	332
<i>Fehér, Katalin</i> : Un ouvrage pédagogique de János Genersich en langue allemande de l'année 1792	339
<i>Vitályos, László</i> : Une donnée à l'histoire de la revue A Holnap (Le Lendemain)	341

CRONIQUE

<i>Kókay, György</i> : Le „Who is who” hongrois	344
<i>Voit, Krisztina</i> : „Des livres ramassés et envoyés au pilon en 1946.”. Quelques contributions à l'étude de László Z. Karvalics	345

REVUE

Hopp, Lajos: L'idée humaniste d'„antemurale” et de „conformitas” dans la tradition hongro-polonaise. Bp. 1992. Éd. Balassa (<i>Tüskés, Gábor</i>)	348
Étudiants de Szatmár, 1610-1852. — Les étudiants du Collège Réformé de Marosvásárhely, 1652-1848. Szeged, 1994. (<i>Varga, Imre</i>)	350
Jakab, László — Bölcskei, András: Le lexique de Csokonai I. Debrecen, 1993. (<i>Debreczeni, Attila</i>)	351
Duby, Georges — Landreau, Guy: Dialogue sur l'histoire. Bp. 1993. (<i>Hopp, Lajos</i>)	352